

L'atracció dels valencians cap al valencià: motius i abast del canvi de llengua en dues ciutats mitjanes

*The attraction of the Valencians towards Valencian:
Reasons for and scope of the language shift in two middle-sized cities*

Raquel CASESNOVES-FERRER* i Josep À. MAS**

* Universitat de València

** Universitat Politècnica de València

Data de recepció: 1 d'abril de 2019

Data d'acceptació: 29 de maig de 2019

RESUM

En aquest article tractem sobre els *nous parlants* valencians de dues ciutats mitjanes capitals de comarca, Xàtiva i Gandia. Abordem l'estudi dels parlants autòctons que van aprendre a parlar castellà a la llar familiar, però que més tard van decidir usar també el valencià en la seua vida diària. El fet que hi hagi aquest tipus de parlants reflecteix la coexistència de dos processos lingüístics: la interrupció de la transmissió del valencià que es va efectuar en la generació anterior, i la seua inversió o recuperació a través de la normalització lingüística. Sobre la base de quatre entrevistes —les dels valencians autòctons de la mostra que van reconèixer aquest tipus de canvi—, ens preguntem el moment, els motius i l'abast d'aquest canvi. Trobem que alguns dels factors que condicionen i faciliten el canvi de llengua són el canvi del centre educatiu o de la situació acadèmica i, sobretot, l'inici de noves relacions socials amb valenciano-parlants. El factor de la ideologia política, més que la identitària, afavoreix un canvi de llengua personal que, en algun cas, es realitza amb la voluntat de contribuir a un canvi social.

PARAULES CLAU: nous parlants, valencià, ciutats mitjanes, ideologies, identitat.

ABSTRACT

In this article we study the new speakers of Valencian in two middle-sized regional capitals: Xàtiva and Gandia. We approached the study of native speakers who learned to speak Spanish in their family home, but later decided to use Valencian in their daily lives. The existence of this type of speaker reflects the coexistence of two linguistic processes that are taking place right now in some middle-sized cities of the Valencian Country: the interruption of the transmission of Valencian that was carried out in the previous generation and its inversion or recovery through linguistic normalization. Based on four interviews with native Valencians – those of our corpus who acknowledged this language shift – we investigate the reasons for and the timing and scope of this change. We find that some of the factors that condition and facilitate the language shift are a change of school, a change of academic situation and, espe-

cially, the beginning of new social relations with Valencian speakers. The political factor, rather than the identity, favors a change in personal language that is sometimes made with the will to contribute to social change.

KEYWORDS: new speakers, Valencian, middle-sized cities, ideologies, identity.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest estudi representa una primera aproximació a un tipus de trajectòria lingüística molt concreta que es genera entre alguns joves adults del País Valencià: la que mena del monolingüisme en castellà a l'ús més o menys habitual del valencià. Ens centrarem en l'abast del canvi i, sobretot, en les motivacions que addueixen per a explicar(-se) la muda que han dut a terme. Els parlants analitzats són autòctons de Gandia i de Xàtiva, localitats de predomini lingüístic valencià on es va iniciar un procés de substitució lingüística pel castellà als anys setanta. Es pot dir, doncs, que aquests parlants han capgirat un procés d'interrupció de la transmissió lingüística, com a resposta a un moment històric en què conviuen les velles ideologies diglòssiques (Ninyoles, 1969) amb la posada en valor de la llengua pròpia.

L'estudi de les trajectòries lingüístiques presenta interès especialment quan aquestes trenquen la linealitat de la transmissió i ús d'una mateixa llengua. El cas contrari, el de la reproducció lingüística (Casesnoves i Mas, 2017a) o manteniment, només és digne d'estudi quan es dona en condicions adverses, de poca o nul·la presència social de la llengua en qüestió, com ara en la diàspora i en les zones més afectades per la minorització lingüística. De la seua banda, l'anàlisi dels factors que incideixen en el canvi de llengua habitual és susceptible de contribuir a la comprensió d'uns processos socials que sempre van més enllà de la representació pretesament asèptica que els parlants es fan de les potencialitats comunicatives de les llengües.

Les aproximacions han estat tant de base quantitativa com qualitativa i, fins i tot, quan els mitjans ho han permés, combinada (Montoya i Mas, 2011). Sembla haver-hi una preeminència d'estudis centrats en immigrants, tant en llengües assentades com en minoritzades, sovint comparant-ne les dinàmiques segons les diferents característiques de les llengües i els processos de socialització del nouvingut. En canvi, la recerca que presentem ací, de tipus qualitatiu, deixa de banda els immigrants i se centra exclusivament en parlants autòctons. Concretament, analitzarem el poder d'atracció que el valencià té cap als mateixos valencians i esbrinarem l'abast d'un canvi que no implica substitució total, perquè el castellà, com a llengua omnipresent i dominant, no deixa de ser usat del tot per cap dels parlants. A més, desgranarem els motius que aporten per tal d'haver dut a terme aquests canvis en la seua trajectòria vital i els relacionarem amb els seus posicionaments ideològics i la seua representació del paper social de la llengua.

Al marge de la poca incidència en el conjunt de la societat valenciana d'aquest canvi i d'altres d'estretament relacionats, com la revernacularització (Casesnoves i Mas, 2017b;

Montoya i Mas, 2011), és indubtable que el coneixement de les motivacions que impulsen una dinàmica social de trencament amb allò que s'espera és fonamental per a la comprensió holística de les societats. Igual que la manera en què una societat tracta les minories és un indicador de la seua qualitat democràtica, el coneixement del comportament i els valors d'aquestes com a motors de canvis és essencial per a les ciències socials (Moscovici, 1991³). Tant per un motiu com per l'altre, la planificació lingüística del valencià no hauria d'ignorar processos com l'estudiat ací.

2. ELS «NOUS PARLANTS»: DELIMITACIÓ I DEFINICIÓ

La denominació *new speaker* fa referència, bàsicament, als actors socials que usen i reclamen com a pròpia una llengua que no és, per una raó o una altra, aquella que els altres perceben que els pertany (Ó Murchadha *et al.*, 2018: 4). Més restrictiva encara és la definició de Ramallo (2018: 15), segons la qual l'individu nou parlant és aquell que decideix transformar la seua vida mitjançant un canvi radical en la seua praxi lingüística. Aquesta conversió implica el desplaçament i/o abandonament de la primera llengua (o llengua considerada inicial) per una segona llengua minoritzada. Tant en un cas com en l'altre, el terme *nou parlant* es diferencia clarament d'altres com *canvi de llengua habitual* o *muda lingüística* perquè aquests, que alludeixen al fet que un parlant reemplaça la llengua que usa més freqüentment en la seua rutina diària per una altra, deixen de banda l'aspecte de la representació com a llengua pròpia i, sobretot, el canvi d'ordre sociolingüístic i de dignificació d'una llengua històricament desprestigiada al qual pretén contribuir el nou parlant amb la seua transformació. La proposta de Ramallo redueix dràsticament tot l'abast i ampliació a què s'ha vist abocat el terme *nou parlant*.

En efecte, la designació *new speaker* s'ha aplicat a contextos molt diferents. Una persona immigrant, per exemple, que aprén i usa la llengua del país de recepció, també seria considerada un *nou parlant*. En aquest sentit, la focalització en un tema que té a veure amb el comportament dels immigrants ha despertat l'interés per l'estudi d'aquest ítem també en llengües sense problemes de minorització, que han incorporat amb naturalitat el mateix terme *muda de llengua* (Martín-Rojo i Rodríguez, 2016).

A l'Estat espanyol, destaquen els estudis duts a terme al País Basc (Ortega *et al.*, 2015) i a Galícia (Birmingham, 2018; O'Rourke i Ramallo, 2015 i 2018; Ramallo, 2018), on existeixen dos termes específics per a referir-se a aquests parlants —els *euskaldunberris* i els *neofalantes*—, sense oblidar els treballs de Pujolar i González (2013) i de Pujolar i Puigdevall (2015) sobre els nous parlants a Catalunya. Al País Valencià, en canvi, la inexistència de treballs qualitius sobre les ideologies i els usos dels nous parlants crida l'atenció. Tal vegada, el que més s'hi aproxima és l'anàlisi de les argumentacions dels parlants revernacularitzadors, que han estat nous parlants, de Montoya i Mas (2011).

En realitat, el terme *new speaker* forma part de l'«expansió terminològica» actual que pretén donar compte dels nous escenaris de multilingüisme, que han desplaçat la

sociolingüística des d'una perspectiva més distribucionista (ús d'una o altra llengua) a una altra que considera la mobilitat un tret essencial del comportament lingüístic i posa el focus en el parlant mateix (O'Rourke i Ramallo, 2018: 91-92). D'alguna manera, la sociolingüística actual mira d'entendre les diferents respostes que els parlants donen a uns contextos socials caracteritzats per la presència de diverses llengües, on l'alternança sembla que es converteix en la norma com més va més i el concepte tradicional de parlant dona pas a altres termes més matisats, com el mateix de *new speaker* o *multilingual subject* (Kramsch, 2009). L'interès per la manera com es gestiona aquesta competència multilingüe, doncs, se centra en els relats dels mateixos parlants sobre les seues trajectòries lingüístiques i sobre les valoracions de les llengües i els usos d'aquestes.

En casos de conflicte lingüístic amb certs indicadors de probable substitució lingüística com és el cas valencià (Pradilla, 2015), és indubtable que l'atracció que pugua exercir la llengua recessiva i la posterior revernacularització d'aquesta serien indicadors d'un cert procés de reversió del canvi lingüístic (Fishman, 1991). Al País Valencià, la mateixa existència de nous parlants implica que hi ha processos sociolingüístics oposats: la continuïtat del procés històric de substitució del valencià pel castellà i l'aparició del procés contrari, la normalització lingüística. En aquest estudi, dut a terme en dos entorns urbans, analitzem casos de valencianització o, el que és el mateix, de *nous parlants* autòctons que han incorporat en la seua vida diària l'ús del valencià. Amb el terme *autòctons* ens referim a les persones nascudes a una zona valencianoparlant del País Valencià descendents de progenitors bé d'origen valencià (o d'alguna zona catalanoparlant) tots dos, o l'un valencià i l'altre d'una zona no catalanoparlant de dins o de fora del territori espanyol. És evident, doncs, que el criteri lingüístic pesa més que el geogràfic.

Notem, per una altra banda, que el procés de «valencianització» és fonamentalment urbà, ja que l'extensió de la interrupció de la transmissió intergeneracional del valencià durant el franquisme no arribà a afectar l'entorn rural, mentre que el castellà fou la llengua familiar d'una part important dels valencians nats en poblacions de més de deu mil habitants entre els anys setanta i vuitanta (Montoya i Mas, 2011).¹ Per això mateix, la presència de *nous parlants* només és destacable en les ciutats, com ho són Xàtiva i Gandia. Aquesta característica no és exclusiva del País Valencià: els *neofalantes* són urbanites (Iglesias i Ramallo, 2002; O'Rourke i Ramallo, 2013a) i els *euskaldunberris* es concentren majoritàriament a la zona del Gran Bilbao (Martínez de Luna *et al.*, 2016).

A més, cal tindre en compte que tot i que el valencià passa a ser la llengua de preferència per als usos interpersonals dels nous parlants, el castellà no deixaria d'usar-se; és a dir, el procés no implica la substitució d'una llengua per una altra sinó la incorporació d'una de nova. De tota manera, el grau d'ús del castellà pot variar molt i aquest aspecte no el considerem rellevant per classificar un individu entre els nous

1. Olivares i Muñoz (2014) ha estudiat els motius ideològics de la interrupció intergeneracional del valencià durant aquestes dècades en una localitat mitjana similar, Borriana, també capital de comarca.

parlants valencians. Com hem explicat adés, compten més la voluntat de contribuir a un canvi d'ordre social i lingüístic i la percepció que tenen els altres d'eixa transformació que no el grau de reemplaçament de la llengua inicial. En aquest sentit, queden fora de la nostra concepció de *nous parlants* els perfils de *neofalantes ocasionals* i *potencials* que proposen Ramallo i O'Rourke (2014).² Partint d'aquestes consideracions teòriques, ens hem plantejat les preguntes de recerca següents:

— Quines són les motivacions de les mudes lingüístiques que declaren els nous parlants?

— Fins on arriba el canvi? Afecta també parlants amb què abans parlaven en castellà, especialment, a l'àmbit familiar?

— Se'n poden detectar diferències segons la ideologia?

— I el castellà, en quina mesura es manté i en quins àmbits? I quin tipus de factors condicionen el seu manteniment?

3. ASPECTES METODOLÒGICS

Per tal de respondre les preguntes plantejades més amunt i altres qüestions relatives a la trajectòria lingüística i la transmissió de la llengua, es va dissenyar una entrevista semidirigida en el marc del projecte d'investigació EVOGEN («La evolución (inter)generacional de las bilingüizaciones: contextos, mantenimiento y substitución lingüísticos»). Tant el qüestionari com el projecte mateix són molt més amplis: pretenen donar compte de totes les possibilitats en les trajectòries lingüístiques de parlants de diversos indrets (País Valencià, Illes Balears, Catalunya i Galícia), des del manteniment de la llengua primera, siga la que siga, al canvi favorable a una o a l'altra. En el cas del País Valencià, la mostra actual està composta per un total de quinze parlants, dels quals tres són nascuts a València capital, quatre a Xàtiva (capital de la Costera), dos a Gandia (capital de la Safor), quatre a Xaló (Marina Alta) i dos a l'Alcúdia de Crespins (la Costera). La mostra total inclou, per tant, diferents entorns urbanístics (des de la capital del País Valencià fins a pobles de menys de tres mil habitants) amb parlants de diverses trajectòries lingüístiques (mantenidors exclusius o quasi exclusius d'una de les dues llengües i parlants que abandonen o incorporen parcialment o no el castellà o el valencià). En aquest article ens centrem només en nous parlants d'origen valencià; és a dir, en parlants que van tindre una socialització primària en castellà però que han adoptat el valencià almenys en algunes pràctiques lingüístiques, en la major part o en totes.

Més concretament, en aquest treball es recopilen les dades de tres informants d'edats compreses entre els trenta i els quaranta-cinc anys, autòctons i residents a

2. Aquests autors diferencien quatre perfils de nous parlants que es poden trobar a Galícia: *essencials* o d'ús exclusiu del gallec; *functionals* o d'ús del gallec en uns dominis i del castellà en d'altres; *ocasionals* o d'ús limitat del gallec après, menys conscient, i, finalment, els *potencials*, que serien aquells que tenen les capacitats per a poder fer el canvi però no l'han fet.

dues ciutats mitjanes del País Valencià: Xàtiva i Gandia. Entre els parlants analitzats en aquestes ciutats, són els qui van relatar un canvi d'usos lingüístics favorable al valencià des de la seua primera socialització, iniciada al postfranquisme i amb la inclusió de l'ensenyament formal de la llengua durant la seua escolarització obligatòria. Hem inclòs també un informant que serveix per a il·lustrar el camí que, segons les estadístiques oficials, hauria fet una part important de la població valenciana, almenys entre 1995 i 2015: abandonament de l'ús del valencià a la llar familiar (Mas, 2018). Les entrevistes es van realitzar entre el juliol de 2017 i l'abril de 2018, en un moment caracteritzat sociolingüísticament per un canvi polític al Govern valencià més favorable a l'ús de la llengua, però en el qual encara no s'havia posat en marxa la nova radiotelevisió valenciana i en el qual les polèmiques atacades per PP i Ciudadanos sobre la nova proposta de plurilingüisme escolar apareixien sovint als mitjans de comunicació. Les dades sociolingüístiques de les persones entrevistades, que anomenarem amb pseudònims, són les següents.

— ABEL (Gandia): nascut l'any 1972 a Gandia. És professor de tecnologia en un institut de Gandia. La seua dona també té estudis universitaris. Sa mare és de Gandia i son pare de Miramar, un poble de la mateixa comarca. Els pares parlaven en valencià entre ells i en castellà a ell i els seus germans.

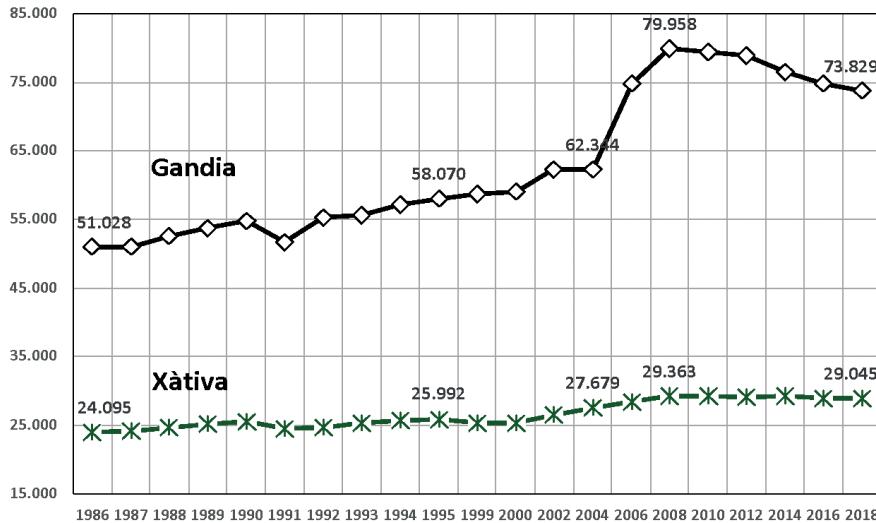
— JÚLIA (Gandia): nascuda l'any 1984 a Gandia. És professora de música, com el seu marit, amb qui resideix actualment a Xaló (municipi de 2.500 habitants a la comarca veïna de la Marina Alta). De pare valencianoparlant fora de la llar i mare castellanoparlant.

— BERNAT (Xàtiva): nascut a principis dels anys setanta. De pare galleg i mare de Xàtiva. La llengua de relació entre son pare i sa mare era el castellà, perquè el pare no era ni és capaç de parlar valencià. Professor de filosofia, treballa en un institut d'Ontinyent. La seua dona també té estudis universitaris i, en el moment de l'entrevista, ocupava un càrrec institucional d'una conselleria.

— BLAI (Xàtiva): nascut a Xàtiva a principis dels anys setanta. Té el valencià i el castellà com a L1. De pare nascut a un poble de Còrdova que emigrà a Xàtiva quan tenia vint anys per treballar-hi, i de mare nascuda a Xàtiva. Treballa en el Consorci Provincial de Bombers de València. Casat amb una professora d'institut, van viure uns anys en una localitat de l'Horta Nord. La llengua de relació entre son pare i sa mare és el valencià, ja que sembla que a la mare li costa molt parlar en castellà.

Com hem assenyalat més amunt, les poblacions valencianes de dimensió mitjana, entre vint-i-cinc mil i cent mil habitants, són òptimes per a un estudi d'aquestes característiques, atés que la interrupció de la transmissió del valencià s'hi va estendre cap als anys setanta entre les capes socials benestants, a imitació de València, però sense que el valencià haja deixat mai d'estar present al carrer. La diferència fonamental entre Xàtiva i Gandia és que, des dels inicis del segle XXI fins a l'actualitat, la primera ha mantingut una població estable al voltant dels 29.000 habitants, mentre que Gandia creix de manera espectacular fins a arribar vora dels 74.000 habitants (gràfic 1).

GRÀFIC 1

Evolució de la població resident a les ciutats de Xàtiva i Gandia (1986-2018)

FONT: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut Valencià d'Estadística.

Deixant de banda la diferència quantitativa, el creixement de les dues localitats es deu, sobretot, a l'arribada d'immigrants estrangers, amb un augment molt significatiu entre els anys 2004 i 2008. L'esclat de la crisi econòmica repercuteix directament en els moviments migratoris (minva molt la quantitat de persones que ve en contraposició amb el nombre que decideix anar-se'n) i, en conseqüència, en l'estancament i pèrdua de població que s'adverteix a partir de l'any 2010.

Pel que fa a l'entrevista, el format obert d'aquesta no permet assenyalar unes preguntes concretes i idèntiques per a tots els parlants. Així doncs, hem seleccionat les intervencions que responen d'una manera o una altra a les preguntes de recerca que hem plantejat més amunt, amb el benentès que el guió de l'entrevistador (els mateixos autors d'aquest article) remarcava que calia preguntar, entre altres, pels blocs següents, que és on han aparegut la major part d'intervencions que transcrivim i analitzem (la resta aparegueren parlant d'un altre tema).

— Bloc de llengua o llengües familiars: entre els progenitors i dels progenitors cap al parlant i cap als germans; el mateix si hi convivia algun altre familiar.

— Bloc de llengua de la primera socialització: l'escola, l'institut, clubs esportius, associacions, etc.

— Bloc del canvi: moment i causes de la introducció del valencià com a llengua habitual de relació.

— Bloc dels usos habituals: amb les persones amb qui parla cada dia, amb desconeguts, al treball, amb la família (especialment si hi ha hagut canvis).

— Bloc ideològic: autodefinició política i identitària (més o menys valencià o espanyol) i de la relació de la llengua amb la identitat social.

4. RESULTATS

Tot seguit, presentem i analitzem les respostes o declaracions dels entrevistats agrupades en els blocs teòrics anteriors. Hem unit els dos primers perquè en tots els casos la llengua de la llar i la de la primera socialització coincideixen.

4.1. *Les llengües de la llar i de la primera socialització*

Per bé que, com a nous parlants, tots els individus analitzats comparteixen la característica d'haver tingut el castellà com a llengua primera, hi ha una certa disparitat de situacions pel que fa a la llengua o llengües que s'usaven en les seues cases.

L'entrevistat Abel parteix d'una situació en què els pares parlen en valencià entre ells, però en castellà als fills. A casa hi vivia també una àvia, que els parlava en valencià.

ENTREVISTADOR (ENTR.): i l'àvia, a vosaltres també vos parlava en castellà o no?

ABEL: no, no, no

ENTR.: ella en valencià, no?

ABEL: sí. I l'atra tamé, perquè l'atra castellà sabia: lo justet pa defendre's.

En el cas de la Júlia, el pare parlava en valencià «amb la gent» però en casa en castellà, que era la llengua de la mare i dels avis materns. Dels paterns, declara no recordar-ho bé, tot i que li sona que se'ls adreçaven, a ella i al seu germà, en valencià. També marca una diferència que podria atribuir-se al gènere en les preferències lingüístiques d'ella i del germà.

JÚLIA: sempre hem parlat entre nosaltres en castellà. Ell quant érem menuts era el que tenia més predisposició a parlar en valencià. Jo no, o siga, jo tenia predisposició zero, abans dels catorze anys. I ara ja és totalment el contrari, no? Perquè ell se n'ha anat a Madrid.

El cas d'en Blai és singular perquè implica un canvi de llengua entre els membres de la llar poc freqüent. En Blai, de menut, parlava castellà i valencià, tot i que explica que predominava el castellà, llengua de relació amb el pare i entre els germans.

ENTR.: i que parlàveu, la llengua que parlàveu majoritàriament en ta casa? de xicotet

BLAI: pues jo crec que el castellà. Va començar en castellà, ara soles parlem en valencià, entre els germans en valencià [...] predominava el castellà, menos en ma mare que parlàvem en valencià. I ara és al revés, ara parlem en valencià, i alguna vegà parlem en castellà amb mon pare, però molt poquet, perquè mon pare tamé parla en valencià, o sea que. Ell [son pare] al principi d'estar ací no parlava valencià. Ell venia de Còrdova.

En Bernat va aprendre a parlar en primer lloc castellà. El seu cas és un exemple típic de dos fenòmens: per una banda, la interrupció de la transmissió del valencià en les ciutats grans i mitjanes del País Valencià durant una època en què els prejudicis lingüístics i la força dels estereotips reforçaren la percepció del valencià associat a la ruralia (Ninyoles, 1969); per l'altra, el comportament d'en Bernat reflecteix el pes de l'*habitus* lingüístic,³ és a dir, d'aquesta inèrcia a continuar usant la llengua amb què inicialment hem parlat o hem conegut l'altra persona.

BERNAT: mon pare em parlava en castellà i ma mare em parlava en, sembla que em parlava en valencià al principi, però, el pediatra li va dir que no, era encara la dictadura no? Li va dir que no em parlara en valencià perquè no aprendria ni el valencià ni el castellà i parlaria les dos mal i per tant era millor que em parlara només en una i com que resulta que mon pare només sabia parlar castellà, pues aleshores, la llengua havia de ser el castellà

ENTR.: o siga, després ta mare no va canviar al valencià?

BERNAT: ma mare va intentar després parlar-me perquè se va donar compte que no tenia trellat, no? això que li havia dit, i cap als huit o nou anys va intentar parlar-me en valencià, però el que passa és que jo m'havia acostumat a parlar en castellà i aleshores no, no hi havia forma, aixina que al final va desistir. I després vaig ser jo el que va començar a parlar en valencià i, però, aleshores ella ja s'havia acostumat a escoltar-me parlar en castellà i per tant no volia que li parlara en valencià perquè deia que li resultava estrany, encara que estava molt pagada de que jo parlara en valencià.

4.2. Causes o moments del canvi

El moment del canvi de llengua coincideix amb el canvi d'etapa educativa. De fet, es tracta d'un canvi en dos temps; l'un a l'arribada a l'institut i l'altre, a la universitat. De tota manera, no sembla que el factor decisiu haja estat tant la situació acadèmica com la socialització que comportà.

ENTR.: per tant m'has dit que vas aprendre castellà i has dit que el canvi va ser sobretot al principi, en l'institut però, perquè

ABEL: perquè venien els de Barx tamé que sí que parlaven sempre en valencià i entonses ja començaves a agarrar-te i, després, en València. En València sí que. En qui m'ajuntava jo era gent valencianoparlant i ja vaig acabar parlant valencià.

La mateixa motivació addueix la Júlia: el contacte amb «gent dels pobles» que parla habitualment en valencià:

3. Terme encunyat pel sociòleg francès Bourdieu (1982) per explicar la persistència i rutinització dels comportaments lingüístics, fins i tot quan la causa que els ha produït ja ha desaparegut. Aquest concepte explicaria per què seguim parlant castellà amb persones que, tot i haver-les conegut en un entorn castellà, han resultat ser també valencianoparlants.

JÚLIA: el meu entorn. A vore, jo de menudeta em va agradar la música, ma mare em va apuntar a música i anava a l'escola de música. Però ja en la banda de música, ja hi havien sectors que la gent parlava ja més en valencià. I jo al despuntar un poquetet ja anaven contractant-me de bandes dels voltants de Gandia. I tota esta gent parlava en valencià i em pareixia molt graciós.

En el cas d'en Bernat, els moments de canvi d'etapa educativa, així com de centre, coincideixen també amb el canvi de llengua. Però, com en els casos anteriors, la socialització i l'inici de noves relacions amb persones valencianoparlants constitueixen els factors decisius. A l'escola, de ben menut, i per no sentir-se diferent, en Bernat va intentar parlar valencià però no ho aconseguí. L'obstacle, que resulta decisiu, són les burles dels seus companys *vells parlants*, que exerceixen així la seua autoritat i neguen la legitimitat de qui no usa la llengua d'acord amb els seus criteris, com s'esdevé sovint amb nous parlants de llengües minoritzades (O'Rourke i Ramallo, 2013b).

BERNAT: jo parlava en castellà, encara que recorde que vaig intentar parlar en valencià perquè tots parlaven en valencià. El que passa és que, en ixa època, si no parlaves correctament, si dies alguna espardenyà, i era fàcil que la digueres, la tendència habitual era burlar-se. Jo parlava en castellà, perquè quan intentava parlar valencià, això l'única cosa que provocava era burles, per tant al final optaves per parlar en castellà.

Amb els companys de l'institut va continuar parlant castellà, perquè la gent amb qui es relaciona ja el coneix i sap que és castellanoparlant.

BERNAT: Xàtiva és una població xicoteta. Això fa que es produísca una etiquetació de les persones que parlaven castellà. Que vol dir que, en quant alguna persona et coneixia, quan tu estaves dins d'un grup, de fora, de l'institut o el que fora, un cercle d'amistats, etc. només en què una persona et coneguera i, era fàcil perquè Xàtiva no és molt gran, i et parlara en castellà, tot el món interpretava que tu parlaves castellà. Per la qual cosa, una vegada se produïa l'etiquetació social a Xàtiva, tot el món te parlava en castellà. Encara que tu canviaves al valencià, te continuaven parlant en castellà. Jo crec que això continua passant.

El canvi al valencià es va poder donar als díhuit anys, quan va «obligar» els amics que li parlaren en valencià. També coincideix que és l'època universitària, en què s'amplia el cercle de relacions: «a vore, per exemple, en la universitat, com que la gent no et coneix, tu pots parlar en valencià».

El cas d'en Blai, com hem dit abans, és singular perquè de menut també parlava valencià fora de la llar i, per tant, el canvi o substitució del castellà pel valencià s'ha produït només en aquest context, d'una manera progressiva, sense que el parlant pugua adduir un moment concret.

4.3. *Abast del canvi*

En aquest bloc ens referirem primer a la llengua que els entrevistats utilitzen a la llar que ells han format o creat, és a dir, amb la parella i els fills. També, i hi ha hagut algun canvi, a la que empren amb els seus pares. Després ens fixarem en els usos extrafamiliars, tant amb els cercles de confiança i més habituals com amb desconeguts. L'ús preferent amb aquests darrers significaria el grau més alt d'assumpció com a pròpia de la nova llengua.

El parlant Abel assumeix amb naturalitat que la seua muda lingüística comporte que ell parle en valencià als fills, mentre que la mare, d'origen castellanoparlant, ho fa habitualment en castellà. En aquest cas, es presenta com un fet natural, no decidit conscientment ni debatut, que produeix algunes disfuncions que el parlant assumeix jocosament. També presenta amb naturalitat el fet de procurar entreteniment en valencià als fills perquè van a escola en valencià.

ENTR.: cadascú la seua llengua

ABEL: lo que mos eixia natural a cada u

ENTR.: vale. I ells en quina llengua van començar a parlar o en les dos, vos parlaven cadascú en la seua o com?

ABEL: (riu) a vore. Ells normalment li contesten a cada ú en la llengua que parla, lo que passa que la xiqueta per exemple de menuda sí que contestava més en valencià, después va haver un moment que contestava en castellà i ara torna a contestar-me més en valencià, però depén (riu) el xiquet com encara és menut, pues sí que normalment sempre parla en valencià i a sa mare en castellà

ENTR.: la que li parle. Molt bé. I tu de xicotets i això tamé, a banda de parlar-los habitualment per les coses quotidianes, diguem la part més lúdica de cançonetes i contes, també usàveu el valencià, o com?

ABEL: sí, perquè han anat sempre a escola en valencià, entonses normalment si els han donat algun CD en música o lo que fora era en valencià. I jo normalment en el cotxe quan pose música, pues tamé en valencià.

La Júlia coincideix amb la naturalitat no explícita a l'hora de parlar amb el fill, encara un nadó d'un parell de mesos, tot i que en aquest cas tant ella com el seu marit se li adrecen en valencià. En canvi, la intenció que el fill curse el programa d'ensenyament en valencià (popularment anomenat *línia en valencià*), l'expressa d'una manera més emfàtica, més militant.

JÚLIA: sí, l'escola d'ací, a la pública, la línia en valencià, tot el que faja falta.

A més, la seua muda de llengua presenta també una direcció ascendent quant a la llengua familiar, en el sentit que l'ha adoptada també per a parlar amb els pares. Amb el benentés que la muda no és absoluta, sinó que ara mateix sembla que hi ha un aiguabarreig lingüístic en la seua família, en el qual també aflora de tant en tant la militància lingüística.

JÚLIA: i fem això que, que estàs parlant i canvies d'idioma castellà-valencià-cast, canviem moltíssim en ma mare. En els meus cosins, grups de whatsapp tot això, jo a voltes intente parlar en val, perquè tots parlem en castellà i ells són tots de Gandia tamé com jo, i a voltes tamé intente parlar valencià però al final sempre acabe en castellà

ENTR.: sí, perquè si no tens *feedback*, no?

JÚLIA: però per això de dir, bueno jo ara parle en valencià pues, a voltes ho faig per inèrcia i a voltes ho faig intencionadament, clar.

Quant a les llengües de relació laboral i d'oci, manifesta que usa les dues, amb un cert predomini del valencià en l'àmbit laboral (és professora de secundària) i un equilibri en el cercle d'amistats, en el qual també assenyala altres casos de muda lingüística com el seu. Però en el consum de mitjans de comunicació i xarxes socials, sembla que no ha introduït la seua nova llengua.

D'altra banda, l'Abel remarca encara més la naturalitat de la seua opció lingüístico-comunicativa amb el canvi de llengua al castellà amb castellanoparlants que sap que entenen el valencià i amb un suposat ús indistint o no marcat d'una llengua o l'altra amb desconeguts, independentment de l'espai en què es produísca la comunicació.

ENTR.: i tu normalment, al llarg del dia, canvies habitualment de llengua o tendixes a mantindre el valencià? És a dir, si hi ha una persona castellanoparlant, però que saps que l'entén, parles en castellà o en valencià o depén?

ABEL: sí que canvie. O sia en qui jo tinc costum de parlar en castellà i sé que no parla, jo sí que, tendixes a canviar no?

ENTR.: i a un desconegut, en el teu poble o en el teu barri, en quina llengua li parles habitualment?

ABEL: això ja és més complicat. Això depén de la impressió que em dona la persona. Quan veus a la persona dius, tu valencià, o igual m'ix el castellà, no ho sé

Adés s'ha mostrat un cert grau d'intencionalitat més gran en la Júlia, quant a l'escolarització del fill, el qual es repeteix més clarament en l'ús amb castellanoparlants i desconeguts.

JÚLIA: tenim amb la meua parella la convicció de què tu parles i encara que l'altra persona no parle en valencià t'entén, perquè porta tota la vida visquent ací, a no ser que et diga en alguna paraula «com?» però mai hem tingut problema de què ens digueren (baixa la veu, com per fer un aclariment) perquè jo estic parlant d'amics tamé

ENTR.: clar

JÚLIA: que ens digueren, «puedes cambiar que no te?» no, no ens ha passat. I moltes vegades quan anem pels pobles de per ací intentem expressar-nos en valencià, encara que n'hi han pobles, tipo Elda i Villena que la inèrcia porta a dirigir-te en castellà, però normalment en principi sempre en valencià cap a la gent.

Cal tindre en compte que en aquest cas la muda de llengua comporta també un cert canvi identitari, atés que s'aplica també al nom.

JÚLIA: i volia un poc això, ensenyar-me a parlar-lo. També els amics músics dels pobles van ser un poc els que em van canviar el nom, a ma casa me dien Julia tota la vida, en la meua família soc Julia, però ells van començar a dir-me Júlia, Júlia, Júlia i a dia d'ahui em done a conéixer com a Júlia.

També en Bernat alludeix a la naturalitat o espontaneïtat de parlar valencià amb la seua filla, de set anys, sobretot perquè amb la seua parella, també de Xàtiva i de L1 castellà, que seria un altre cas de muda lingüística, parla valencià.

ENTR.: tu li parles (a la filla)?

BERNAT: en valencià

ENTR.: i la teua parella?

BERNAT: en valencià, encara que a vegades li parle en castellà

ENTR.: és una cosa que vau decidir entre els dos o va eixir de forma?

BERNAT: va eixir de forma espontànea, sí

El valencià va ser també la llengua amb què li cantaven cançons i, en el moment de l'entrevista, la vehicular en l'ensenyament. En Bernat ha fet del valencià, a més de la llengua familiar, la seua llengua habitual i de preferència.

ENTR.: canvies habitualment de llengua? Pensa en la teua rutina diària

BERNAT: en la meua rutina no solc canviar de llengua, solc utilitzar el valencià

ENTR.: i quan et dirigeixes a un desconegut?

BERNAT: jo, igual no soc un cas típic, perquè normalment jo em dirigisc en valencià

ENTR.: sempre que estàs al País Valencià

BERNAT: sempre que estic al País Valencià o als Països Catalans, encara que la persona tinga aspecte d'estranger, jo li parle primer en valencià.

Finalment, en Blai ha seguit el procés contrari al de la resta d'informants, en el sentit que ha canviat de llengua amb els membres de la llar familiar rebuda, però ha mantingut el castellà en la llar familiar creada. Com que amb la seua parella, castellanoparlant de Xàtiva, parla castellà, amb les seues filles parla també castellà. I adueix l'espontaneïtat i la naturalitat en la decisió:

BLAI: no, no ho vam decidir això

ENTR.: va sortir natural

BLAI: sí, és inconscient.

A diferència d'altres parelles mixtes, en què cada membre de la parella parla una llengua als fills, en la llar d'en Blai ha acabat imposant-se la llengua de la mare. Cal fer

notar que en Blai no ha canviat de llengua en altres àmbits, perquè continua parlant valencià amb els amics i ara també amb els companys de feina. A diferència dels altres informants, en Blai usa el valencià i el castellà en la seua quotidianitat i, tot i que diu que se sent més còmode parlant en valencià, usa el castellà amb desconeguts.

ENTR.: en la teua rutina diària, canvies habitualment de llengua?

BLAI: depén en qui parles clar, en les meus filles en castellà i en els amics, ara me'n vaig en un amic i parle valencià. Lògicament, canvies. O sia, en casa, en ma mare parlaria en valencià i seria automàtic i en mon pare, pues depén de com me pegara, perquè ara sí que li parle valencià, però va haver una època que li parlava castellà.

ENTR.: diguem-ne que en un dia normal, tu en casa parles castellà i quan ixes de casa

BLAI: parle valencià

ENTR.: i quan et dirigeixes a un desconegut, en Xàtiva

BLAI: segurament en castellà.

4.4. Aspectes ideològics

Els aspectes ideològics bàsics que s'han tingut en compte són l'autoposicionament en l'escala gradual de dreta a esquerra i en l'escala d'espanyolitat-valencianitat. També s'han comentat qüestions relatives a la ideologia lingüística, com ara la percepció i el desig de més o menys ús social de la llengua, així com el paper d'aquesta en la configuració de la identitat valenciana.

L'Abel es considera més d'esquerra que de dreta i «posem més valencià que espanyol», ahora que no considera la llengua un tret essencial de la identitat valenciana. Quant al desig de futur per a la llengua, diu que li agradaria que es mantinguera o que anara a més, però manifesta dubtes que això puga ser així. I pel que fa a l'evolució de l'ús social al llarg de la seua vida, també dubta i posa en qüestió el paper de l'escola.

ABEL: jo és que no tinc tan clar que, no ho sé. O sea, jo crec que en les escoles és això, encara que són en valencià, els xiquets tenen molta tendència i moltes famílies a parlar en castellà. Entonses no tinc tan clar que ixa normalització que s'ha fet en les escoles i tal i cual es compleix després en les famílies. Entonses, lo que per una part públicament siga una impressió de que es parla més, després no sé si és real o no.

La Júlia hem vist que sembla relacionar d'una manera més directa o, diguem-ne, militant, la llengua amb la identitat social, cosa que corrobora amb una resposta directa i sense matisos a la pregunta, fins i tot a la reformulació d'aquesta. Tanmateix, no posa la identificació pròpia amb la identitat valenciana per davant de l'espanyola, i és conscient que això no acaba de lligar, tot i que ho explicita més directament amb la ideologia d'esquerres.

ENTR.: i et sents igual valenciana que espanyola, més valenciana que espanyola o primordialment espanyola i després valenciana o, com ho diries tu això? o igual

JÚLIA: jo crec que igual, a lo millor n'hi han èpoques en les que m'he sentit més una cosa que l'altra, però jo crec que, que em senc igual, valenciana que espanyola, sí, no, que quan isc de la meua terra, no sé

ENTR.: i en l'eix ideològic, diguem clàssic, et col·locaries més a l'esquerra, més a la dreta, indistintament, o un poquet més

JÚLIA: jo crec que prou cap a l'esquerra, però pues a lo millor un poc radical i tot [...] sé que, que queda un poc, lo de sentir-me igual d'espanyola que valenciana i després clavar-me cap a l'esquerra més, però són escales ideològiques que no tenen res a vore.

D'altra banda, la Júlia entén que hi ha un grau molt elevat, sinó absolut, de dependència de l'ús social de la llengua respecte de la política lingüística en preguntar-li per l'evolució observada al llarg de la seua vida.

JÚLIA: perquè és que jo pense que tamé en Gandia n'hi havia molt de predomini, durant tota la meua infantesa del castellà o és la sensació que he tingut jo. I després a partir de la meua preadolescència, ja va començar a ixir el Bloc i els Verds que eren els que començaven a reivindicar la llengua i és com, que es va posar un poc de moda a partir d'ahí parlar en valencià en Gandia.

Encara més explícitament pel que fa a l'expectativa d'ús futur: «depén de les polítiques lingüístiques, si es mantenen, empitjoren, milloren, no ho sé».

En Bernat, com la Júlia, relaciona llengua i identitat, ja que considera que la llengua és un tret important de la identitat valenciana.

ENTR.: pel fet de parlar valencià te sents més valencià?

BERNAT: pel fet de parlar valencià em senc més valencià? A vore, això és complicat [...] [pensa]. Crec que la valencianitat no ve donada exclusivament per la llengua, no? De fet, pot haver gent molt valenciana que no parle valencià. El que passa és que, sí és cert que és un tret important de la identitat valenciana, des del meu punt de vista

ENTR.: el posaries en el primer lloc? al fet de parlar valencià? o diries, en lloc de parlar valencià, és sentir-se valencià?

BERNAT: el posaria en un dels tres primers llocs, però no en el primer, el primer és que no soc capaç de fer una jerarquia de la valenciania a partir de determinats trets, no? És a dir, quin és el primer tret que fa que un siga valencià? Això seria complicat. El parlar valencià és un dels trets importants. Però, ha de ser el primer necessàriament? [Bufa] No ho sé. Això caldria meditar-ho, no?, i justificar-ho.

Per a en Blai, aquesta qüestió tampoc té una resposta fàcil i única, particularment perquè al País Valencià també hi ha zones que històricament han parlat castellà.

ENTR.: i pel fet de parlar valencià, te sents més valencià?

BLAI: pel fet de parlar valencià? Si parle valencià, tens la cultura, sí

ENTR.: t'ho dic perquè moltes vegades se sol relacionar la llengua amb el territori i la identitat

BLAI: sí, és normal, però això no passa, perquè n'hi ha molta zona, molt de territori en València que n'hi ha molta gent que parla castellà, que viu en Requena, en Aiora, en Cofrents, perquè jo tinc tracte amb tota esta gent, per on treballo, tota esta gent parla castellà, vamos no li digues de parlar valencià perquè és impossible. Igual t'entén però no va a parlar valencià en la vida.

En Bernat ens va dir que se sentia més valencià que espanyol i no va respondre la pregunta sobre l'opció política, entre dretes i esquerres. En Blai, en canvi, es declara obertament d'esquerres però refusa la pregunta sobre la identitat: «no vull saber res de ningun tipo d'identitat de ningun puesto. Cada vegada m'agrada menos el tema ixe, no, per res, perquè tu eres d'on eres i ja està».

Finalment, pel que fa a la valoració de l'ús social del valencià, el diagnòstic d'en Bernat és el següent:

ENTR.: creus que en general es parla menys, igual o més que abans?

BERNAT: [pensa] en algunes més i en altres menys [respira profundament i pensa] se llig més literatura en valencià, més gent sap escriure en valencià. Però després per exemple el ús social és evident que ha disminuït, no? En termes generals. En el cas de Xàtiva possiblement no hi ha hagut canvis molt notables però, en el cas del País Valencià sí que han hagut canvis, encara que darrerament en alguns llocs, com València ciutat, comença a notar-se un cert augment de l'ús del valencià.

ENTR.: i en la teua opinió es parla entre molt i bastant, normal, o poc i molt poc valencià?

BERNAT: a Xàtiva es parla prou valencià. Es parla bastant

ENTR.: i al País Valencià?

BERNAT: es parla, a vore com és normal, és que normal no és normal, diria que normal, poc no es parla, però tampoc es parla bastant. Ara, es parla normal, però normal, no és normal.

Bernat és conscient de la situació d'anormalitat del català, per això ens explica que es parla «normal» encara que «no és normal». Pel que fa a l'expectativa d'ús social del valencià, en Bernat diu convençut que es parlarà més. En Blai creu que a Xàtiva es parla més que no abans, i que es parla bastant, tot i que depèn de les famílies i el barri. El futur no el veu tan clar, perquè troba a faltar una política decidida, uns mitjans de comunicació valencians, etc.

5. CONCLUSIONS

Els nous parlants analitzats en aquest article presenten tres característiques comunes: el moment del canvi, situat en l'adolescència; la presència del valencià en les xarxes de relació social com un factor motivador per a l'ús actiu d'una llengua que no és la que se'ls va transmetre en la llar familiar, i una ideologia declarada més o menys d'esquerra. Tant el moment vital com la motivació integrativa (Lambert, 1955) es corresponen amb el que sembla ser la pauta en aquests casos, d'acord amb la bibliografia sobre diferents llengües referida a nous parlants autòctons (O' Rourke i Ramallo, 2018) o immigrants (Boix-Fuster i Paradís, 2015; Martín-Rojo i Rodríguez, 2016).

A partir d'això, les diferències són notables. Pel que fa a l'abast de l'ús del valencià, trobem que el canvi en la praxi lingüística pot ser d'intensitat molt diversa, des d'un ús més o menys equilibrat de les llengües a l'àmbit laboral i de les relacions personals, fins al canvi de llengua amb els mateixos progenitors o en el nom propi. En aquest punt, la dada de la llengua que usa el parlant amb desconeguts sembla molt significativa i és igualment variable: un declara usar sempre el castellà, un altre apella a una suposada naturalitat o ús indistint segons el moment, mentre que els altres dos afirmen usar el valencià sistemàticament, opció aquesta darrera que es presenta com a fruit d'una reflexió que els autoposiciona com a agents actius de normalització lingüística.

Aquests parlants, la Júlia i en Bernat, encaixen perfectament en la definició restrictiva proposada per Ramallo (2018), els *neofalantes* actius del galleg adés explicats, que amb el seu canvi voldrien contribuir al procés de legitimació de la llengua minoritzada. Tenen en comú el fet de considerar la llengua com un tret important de la identitat valenciana (essencial en el cas de la Júlia), però divergeixen en l'autodefinició identitària: mentre que en Bernat respondria més a allò que és previsible, en prioritzar la identitat valenciana, la Júlia declara que se sent tan espanyola com valenciana. En un estudi qualitatiu com aquest, és obvi que no es pot fer cap extrapolació de les dimensions socials dels resultats, però com a mínim es demostra que la relació entre nacionalisme i defensa de la llengua no és necessària. De fet, aquesta parlant remarca que és conscient d'una possible incongruència ideològica, però no entre el fet de considerar el valencià essencial i sentir-se espanyola alhora, sinó entre açò darrer i declarar-se clarament d'esquerres. És una mostra, doncs, de l'existència dels *packs* ideològics valencians i del fet que el conflicte identitàri valencià gira més al voltant de la definició del que és ser valencià que no entre ser valencià o espanyol (Castelló, 2008).

D'altra banda, els parlants coincideixen, a grans trets, en la percepció de la situació actual i el futur de la llengua. Per començar, és destacable que cap d'ells situe l'ensenyament de la llengua a l'escola com un factor de motivació per a la incorporació del valencià a la seua vida; fins i tot algun posa en dubte el paper de l'escolarització en valencià en els usos lingüístics dels infants actuals. Però sí que relacionen explícitament tant la situació actual com el futur de la llengua amb les polítiques lingüístiques, la qual cosa els allunya del discurs de no intervenció propi de la ideologia neoliberal. No obstant això, es pot assenyalar una certa incongruència amb el discurs de la *naturalitat* que

l'Abel i en Blai esgrimeixen a l'hora d'exposar la seua praxi lingüística. A més, cal tindre en compte que aquesta praxi és la contrària en el cas de la transmissió lingüística: mentre que l'Abel parla als fills en valencià i es comporta així com un nou parlant que respon a la nostra definició, en Blai fa del castellà la llengua de la seua llar sense cap problema i es mostra així com un veritable contracàs. Exemplifiquen els dos processos simultanis i actuals al País Valencià: la normalització i la substitució lingüístiques.

També caldria assenyalar la qüestió dels entrebancs que dos parlants, la Júlia i en Bernat, asseguren haver patit per part dels *vells parlants* a l'hora d'adquirir i començar a usar el valencià, que en el cas d'en Bernat fins i tot va retardar el procés fins a la universitat. Aquests entrebancs són la burla i la resistència a adreçar-se'ls en valencià perquè eren identificats com a castellanoparlants. És un fet destacable perquè no se'ls preguntava directament per això, però els parlants han fet aflorar un dels ítems relatius a la propietat o legitimitat de la llengua, una de les qüestions que sembla que solen aparèixer en les trajectòries de canvi (Martín-Rojo i Rodríguez, 2016). En qualsevol cas, és una qüestió que caldria tindre en compte si algun dia la política lingüística valenciana es decideix a planificar tenint en compte totes les tipologies de parlants, a més dels estudis sociolingüístics que els analitzen.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BERMINGHAM, Nicola (2018). «Double new speakers? Language ideologies of immigrant students in Galicia». A: SMITH-CHRISTMAS, Cassies; Ó MURCHADHA, Noel P.; HORNSBY, Michael; MORIARTY, Máiréad (ed.). *New speakers of minority languages*. Londres: Palgrave Macmillan, p. 111-130.
- BERNAT I BALTRONS, Francesc (2017). «Com i quan vam deixar de ser monolingües els catalanoparlants?». A: BASTARDAS, Albert; BOIX-FUSTER, Emili; TORRENS, Rosa M. (coord.). *El català, llengua mitjana d'Europa*. Barcelona: Octaedro, p. 81-90.
- BOIX-FUSTER, Emili; PARADÍS, Anna (2015). «Ideologies and trajectories of “new speakers” in bilingual families in Catalonia». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 63, p. 165-185.
- BOURDIEU, Pierre (1982). *Ce que parler veut dire: L'économie des échanges linguistiques*. París: Fayard.
- CASESNOVES, Raquel; MAS, Josep Àngel (2017a). «Transmissió intergeneracional del català i característiques sociodemogràfiques dels progenitors». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 27, p. 77-97.
- (2017b). «Ideology and language choice: Catalan-speaking university students». *Sociolinguistic Studies*, vol. 11, núm. 1, p. 107-129.
- CASTELLÓ, Rafael (2008). «Parlem valencià, però no som catalans». A: MASSIP, Àngels (coord.). *Llengua i identitat*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 55-66.
- FISHMAN, Joshua A. (1991). *Reversing language shift*. Clevedon: Multilingual Matters.
- IGLESIAS, Ana; RAMALLO, Fernando (2002). «Language as a diacritical in terms of cultural and resistance identities in Galicia». *Estudios de Sociolingüística*, vol. 3, núm. 2, p. 255-287.
- INSTITUT VALENCIÀ D'ESTADÍSTICA (s. a.). <<http://www.ive.es>> [Consulta: 30 març 2019].
- KRAMSCH, Claire (2009). *The multilingual subject*. Oxford: Oxford University Press.

- LAMBERT, William (1955). «Measurement of the linguistic dominance of bilinguals». *Journal of Abnormal and Social Psychology*, núm. 43, p. 83-89.
- MARTÍN-ROJO, Luisa; RODRÍGUEZ, Lilia Rebeca (2016). «Muda lingüística y movilidad social. Trayectorias de jóvenes migrantes hacia la universidad». *Discurso & Sociedad*, vol. 10, núm. 1, p. 100-133.
- MARTÍNEZ DE LUNA, Iñaki; ERIZE, Xabier; ZALBIDE, Mikel (2016). *Evolució sociolingüística del euskera (1981-2011)*. Andoain: Sociolinguistika Klusterra.
- MAS, Antoni (2018). «El valencià segons l'enquesta del SIES de 2015». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 28, p. 127-145.
- MONTOYA, Brauli; MAS, Antoni (2011). *La transmissió familiar del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- MOSCOVICI, Serge (1991). *Psychologie des minorités actives*. 3a ed. París: Les Presses Universitaires de France.
- NINYOLES, Rafael Lluís (1969). *Conflicte lingüístic valencià: Substitució lingüística i ideologies diglòssiques*. València: Tres i Quatre.
- Ó MURCHADHA, Noel P.; HORNSBY, Michael; SMITH-CHRISTMAS, Cassie; MORIARTY, Máiréad (2018). «New speakers, familiar concepts?». A: SMITH-CHRISTMAS, Cassie; Ó MURCHADHA, Noel P.; HORNSBY, Michael; MORIARTY, Máiréad (ed.). *New speakers of minority languages*. Londres: Palgrave Macmillan, p. 1-22.
- OLIVARES I MUÑOZ, Glòria (2014). «Rerefons ideològic de la interrupció intergeneracional del català a Borriana». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 24, p. 303-325.
- O'ROURKE, Bernadette; RAMALLO, Fernando (2013a). «“A miña variedade é defectuosa”: a lexitimidade social das neofalas». *Estudos de Lingüística Galega*, núm. 5, p. 89-103.
- (2013b). «Competing ideologies of linguistic authority amongst new speakers in contemporary Galicia». *Language in Society*, vol. 42, núm. 3, p. 287-305.
- (2015). «New speakers of minority languages: the challenging opportunity». *International Journal of the Sociology of Language*, núm. 231, p. 1-20.
- (2018). «Identities and new speakers of minority languages: a focus on Galician». A: SMITH-CHRISTMAS C.; Ó MURCHADHA N.; HORNSBY M.; MORIARTY M. (ed.). *New speakers of minority languages*. Londres: Palgrave Macmillan, p. 91-109.
- ORTEGA, Ane; URLA, Jacqueline; AMORRORTU, Estibaliz; GORIGOLZARRI, Jone; URANGA, Belen (2015). «Linguistic identity among new speakers of Basque». *International Journal of the Sociology of Language*, núm. 231, p. 85-105.
- PRADILLA, Miquel Àngel (2015). *La catalanofonia: Una comunitat del segle XXI a la recerca de la normalitat lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- PUJOLAR, Joan; GONZÁLEZ, Isaac (2013). «Linguistic ‘mudes’ and the de-ethnicization of language choice in Catalonia». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol. 16, núm. 2, p. 138-152.
- PUJOLAR, Joan; PUIGDEVALL, Maite (2015). «Linguistic mudes: how to become a new speaker in Catalonia». *International Journal of the Sociology of Language*, núm. 231, p. 167-187.
- RAMALLO, Fernando (2018). «O neofalantismo e o suxeito neofalante». A: DÍAZ, Marta [et al.] (ed.). *Actas do XIII Congreso Internacional da Lingüística Xeral*. Vigo: Universidad de Vigo, p. 737-743.
- RAMALLO, Fernando; O'ROURKE, Bernadette (2014). «Perfils de neoparlants de galleg». *Digithum*, núm. 16, p. 18-24.